

Valgui aquest escrit com a breu resum d'una obra que no dubto a qualificar d'immensa feta per un erudit, un mestre, un col·lega i un amic.

Dolors BRAMON
Universitat de Barcelona
Institut d'Estudis de Catalans

JOAQUIM MARCO
(1935-2020)

La saviesa del vençut

Després de la mort de Joaquim Marco, els diaris i les xarxes socials han publicat diverses necrològiques que aporten les suficients dades biobibliogràfiques del mestre perquè en aquest relat personal pugui estalviar-me-les, però també hi han escrit alguns dels seus millors deixebles i col·laboradors, fins i tot coautors amb Joaquim Marco d'obres de gran importància, tant en el camp de la filologia espanyola i hispanoamericana¹ com en el de la poesia catalana,² que han merescut l'atenció i el reconeixement de la crítica i del públic interessat. Per aquesta raó, crec que potser el lector estarà més interessat que destaquï alguns aspectes de la meua relació amb Joaquim Marco, juntament amb algunes anotacions al marge que he anat esbossant després de llegir bona part de la seva obra, per tal de mostrar una relació de fets vitals, poètics i professionals que vaig viure al seu costat. Aquesta crec que ha de ser la meua aportació, tot i que no sé si interessant, però és el que els directores d'aquesta prestigiosa publicació m'han demanat.

Des que vaig conèixer Joaquim Marco, ara farà quaranta anys, l'he sentit dir diverses vegades, referint-se a ell mateix o per persona interposada, que quan es morís ningú parlaria d'ell: «potser quatre gats, però això no té cap importància», afegia. Com en altres ocasions, quan utilitzava el seu escepticisme neutralitzat immediatament pel desinterès que allò mateix que havia dit li suscitava, no tenia raó. El mestre tenia la humilitat dels grans homes, no ens equivoquéssim, i qui l' escoltava sabia que la seva immensa tasca docent, crítica, editorial, poètica, i els seus molts deixebles, no el deixarien morir mai, tot i que seguís persistent en la “insubstancialitat” de la seva obra, com podem deduir, per exemple, de les paraules preliminars de *El significado de nuestro presente* (1983):

«Los escasos aplausos son fruto de la amistad antes que de la objetividad»,^[3] idea que mantindrà vint anys després, al poema *Ángel sin luz*: «Nunca será maestro, ni escuchará el aplauso / de sus contemporáneos. Su creación ha sido, / desde el comienzo, la larga travesía del desierto, / la voluntad de ser y la infecunda duda / de los poderes que, quién sabe, / le fueron negados por los dioses.»^[4]

Més enllà del lil·liputenc món de la cultura, Joaquim Marco era un savi en un món que, per dir-ho sense matisos, ha acabat en mans d'analfabets funcionals i un home senzill en un entorn de narcisos adotzenats. I això desil·lusiona i cansa, especialment en una persona que tant havia lluitat

1. MARCO, Joaquín / GRACIA, Jordi (2004): *La llegada de los bárbaros: la recepción de la narrativa hispanoamericana en España, 1960-1981*. Barcelona: EDHASA.

2. MARCO, Joaquim / PONT, Jaume (1980): *La nova poesia catalana. Estudi i antologia*. Barcelona: Ed. 62. L'any 1984 apareix a la Ed. Plaza&Janés *La nueva poesia catalana*, amb text bilingüe.

3. A *Poesía secreta (1961-2004)*. Ed. Bruguera, Barcelona, abril 2010, p. 348.

4. A *Poesía secreta*. Op. cit, p. 327.

contra els valors opressors i eixarreiïts del franquisme, i per un nou model social de progrés i popularització de la cultura en llibertat: «No hay canción ni poema / capaz de contener el cansancio de los años vividos».⁵

Vull dir que aquesta modèstia no era en cap cas, com és obvi, menysteniment. Marco era conscient de la seva vàlua professional i artística i se'n ressentia, a cau d'orella, quan algú no el citava en qualsevol article sobre un tema que ell ja havia treballat o, més greu, si manllevava directament les seves paraules, òbviament, li sabia molt pitjor si es tractava d'un dels seus deixebles, o quan feia anys que no el convidaven a llegir poemes, per exemple. Crec que el mestre sentia que una vida sencera viscuda íntegrament per a la literatura no li era de cap manera recompensada, no de la manera que ell hagués preferit. D'una banda perquè l'exigència que reclamava als altres se l'aplicava a ell mateix, especialment com a poeta, però, com en el cas de Cervantes, creia que aquesta era «la gracia que no quiso darle el cielo». Al poema *Cervantes reclama la poesía*, utilitzant el personatge històric per parlar d'ell mateix, confessa: «yo quise por encima de todo, / a pesar de los tiempos, ser poeta: / alcanzar la Belleza y vivir más allá / del tiempo miserable que he gastado / sin objeto ni arte, para seguir comiendo».⁶ I d'altra banda tampoc creia que hagués aconseguit un món amb més bons lectors, professors i escriptors, amb millor educació humanística, més creativitat, més esperit crític, una societat menys repodrida, ja que dels reconeixements i honors oficials, i en tenia uns quants, no en parlava. En el pròleg a *Poesía secreta*, Luis García Montero també apunta en aquesta direcció: «La melancolia más profunda no nace de las pérdidas del pasado, sino de la desconfianza en el progreso».⁷

Amb el temps he comprovat que Joaquim Marco es movia en un terreny d'humilitat que tenia una dosi explosiva d'ironia i sarcasme. La seva saviesa parapetada rere aquella mena de modèstia, cal dir també amb un domini precís de la llengua i els seus registres lingüístics, li permetia denunciar, des del que Baudelaire anomenava la ironia del vençut, la pobresa de persones, personatges, llibres i d'un món en el qual «el escritor español posee una carga de incultura y un desconocimiento de la tradición literaria anterior sólo comparable a la de su propio público».⁸ L'escriptor contemporani, determinadament el més jove, no enfonsa les mans en la realitat per tal de trobar el significat del seu temps, sinó per aconseguir popularitat i prestigi personal; un món malejat pel consum, que ha substituït la consciència per la norma, la crítica pel pensament únic, «un público, en general, más atento a lo nuevo que a lo perdurable»,⁹ a les opinions d'una «influencer» o un esportista que a les de què sé jo, la dels professors que vaig tenir a la Universitat, per exemple, professors que només es dedicaven a la docència i a la investigació, avui la majoria d'ells dissortadament desapareguts: José Manuel Blecua, Raquel Asún, Miquel Arbona, José María Valverde, Lluís Izquierdo, aquests dos darrers també poetes, com ho era Joaquim Marco, del qual també vaig ser alumne en el llarg procés d'estudi, investigació i redacció de la meua tesi doctoral sobre José Agustín Goytisolo i la generació poètica dels anys 50, que ell va dirigir-me. Marco era la persona més adient per fer-ho, i per moltes raons. La literatura contemporània era la seva especialitat, tant l'espanyola, com la catalana o la d'Amèrica llatina. De fet va lluitar aferrissadament perquè es dotés una plaça de professor d'hispanoamericana a la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona, perquè ni la nostra facultat ni cap altra de l'Estat, crec recordar, no tenia estudis

5. *Cómo llueve en la ciudad*, poema pertanyent al llibre *El muro de Berlín* (2003). A *Poesía secreta (1961-2004)*. Op. cit., p. 321.

6. A *Poesía secreta*. Op. cit, p. 304.

7. *La voz poética de Joaquín Marco*. A *Poesía secreta*. Op. cit, p. 9.

8. *Observaciones sobre la literatura y la cultura en España*. En *El crítico peregrino. Leer y escribir sobre narrativa española*. Ed. Mare Nostrum Comunicación. Madrid, 2009, p. 50.

9. *Una narrativa camino de Europa*. A *El crítico peregrino*. Op.cit, p. 32.

reglats d'aquesta especialitat a la llicenciatura. I va aconseguir-ho. A més, Marco era poeta i amic personal de Goytisolo, la qual cosa m'obria les portes a mantenir un contacte directe no solament amb José Agustín sinó també amb el seu entorn intel·lectual i literari, que en el seu cas abastava els tres àmbits que acabo de mencionar en què Marco era especialista.

Un cop defensada i llegida la meva tesi, vaig seguir rebent el seu suport. L'any 1989 vaig entrar com a professor interí de literatura espanyola a l'Escola Universitària del Professorat, després Facultat d'Educació, on hi he treballat més de trenta anys. Quan Jesús Ferrer, que aleshores era l'ajudant de Marco a la seva càtedra, va promocionar cap a la titularitat, el mestre em va proposar d'ocupar el seu lloc, però jo tenia una filla de quatre anys i la forta reducció de sou que això significava no em permetia arribar a fi de mes. D'altra banda, la plaça que jo ocupava interinament sortia a concurs en uns mesos, i vaig haver de declinar el seu oferiment. No li va agradar gaire, i tot i que ho va comprendre, ell va començar a afiluar el fort vincle professional que ens unia, la qual cosa també jo vaig haver de comprendre, malauradament, però no així la seva amistat, que sovint vaig sentir durant dècades.

A la universitat, que en un dels seus poemes més coneguts anomena la «Universidad del desengaño»,¹⁰ i generació rere generació d'alumnes, utilitzava un mètode didàctic amè, intel·ligent, provocatiu, per tal de generar un debat madur sobre aquella literatura clàssica que parlava de la naturalesa humana de les nostres pròpies vides. Molts de nosaltres vam seguir, ja com a professors a les aules, aquesta metodologia que, en el meu cas, si bé durant un parell de dècades va fer-me sentir orgullós de la meva professió, avui crea tant de malestar en molts dels meus alumnes, formats en un model educatiu de superfície que fuig dels continguts literaris, històrics, crítics, i que forma en valors, la redacció dels quals cap en una pissarra; un model educatiu que crea ciutadans i no individus. I és comprensible, l'Educació depèn d'un ministeri o conselleria política, fabrica — utilitzo correctament la paraula — mestres i professors que són els que educaran a tots els nostres fills, sense deixar-se'n ni un. Així per tant, i en referència ara al negociat que ens pertoca, eduquem mestres que saben molt poca literatura (i filosofia, i història de l'art, i història de l'economia, etc.), que mai han llegit teatre ni poesia ni tenen cap intenció de fer-ho, i per tant tampoc poden ensenyar-ne. El resultat és una desfeta que espero es capgiri amb l'enfonsament del capitalisme salvatge al qual aquest model educatiu, conscient o inconscientment, no s'hi ha oposat. D'aquests temes vaig parlar a bastament amb Joaquim Marco. Ell no hi veia cap via de solució, perquè creia que, com en altres aspectes polítics i socials que exigeixen intel·ligència, planificació i decència, s'havia ultrapassat la línia de no retorn.

Joaquim Marco era un home que va viure intensament en recerca dels seus somnis, un home lliure i sense embuts. Era, per entendre'ns, «El bueno, el feo y el malo» a la vegada, ho dic en el seu sentit simbòlic, és clar, i crec que aquest és el màxim elogi que es pot fer d'una persona que ha de patir les conseqüències del risc que assumia sent honest amb la seva professió de crític, lleial amb els seus col·laboradors més propers, exigent amb el catàleg editorial que dirigia, ferm en les seves conviccions i responsable quan ocupava un càrrec dotat d'autoritat, ja fos com a cap de departament, presidint comissions per adjudicar places de professorat o a l'Associació Col·legial d'Escriptors de Catalunya, des d'on va vetllar, i de quina manera, per defensar sindicalment els escriptors d'aquest país.

Directament o indirecta, sovint he sentit el seu suport i per aquesta raó li vaig assegurar que sempre li estaria agraït. Va ser un dia a casa seva, al carrer Arc de Sant Martí, aleshores Arco Iris. D'això fa quasi trenta anys. Com sempre, ell va mostrar-se pudorós. Em va contestar que no calia,

10. *Nostalgia urbana*, a *El significado de nuestro presente* (1983). Inclòs a *Los virus de la memoria (Antología 1961-1994)*. Selección y prólogo de Jaume Pont y Josep Maria Sala-Valldaura. Colección Maillot Amarillo, Diputación Provincial de Granada, 1994, p. 125.

que tot m'ho havia guanyat jo, que no era res el que havia fet per mi, però una mica més tard, en parlar-li com a president i fundador de l'*Aula de poesia de Barcelona*, l'objectiu de la qual era ajudar els poetes a divulgar la seva obra, va augurar a la recent creada Associació uns mesos de vida, per diverses raons, però sobretot perquè jo acabaria llançant aviat la tovallola perquè «a la gent no li agrada deure favors» (sic), que vaig sentir com una de les seves àcides sentències, però ara responent-me indirectament a la meua promesa d'estar-li agraït tota la vida. Amb el pas del temps he comprovat que, en massa casos, tenia raó, però pel que respecta a mi, es va a equivocar. Com es va equivocar en el seu pronòstic, i així m'ho va reconèixer, quan l'Aula de poesia va desactivar-se després de vint-i-quatre anys de treball continuat.

Sigui com sigui, sempre ho he tingut clar: «Nosotros éramos —somos— de Marco», recordava Lourdes Miquel, una de les seves brillants deixebles, avui catedràtica d'espanyol a l'Escola Oficial d'Idiomes, com ho són també, catedràtics i igualment molt notables professors i investigadors, Jordi Gracia o Jaume Pont, Paco Tovar i Josep M. Sala Valldaura, els quals, juntament amb Pere Rovira, i amb el decidit suport de Marco, van iniciar els estudis de filologia espanyola a l'Estudi General de Lleida, incloent-hi també els d'hispanoamericana. Però la llista continuaria amb d'altres professors universitaris com Eduard Sanahuja, Anna Caballé, Marcelino Jiménez, el ja esmentat Jesús Ferrer i centenars de professors i professores de literatura en centres de batxillerat i secundària, impossibles d'enumerar, i amb els quals jo m'he trobat sovint en cursos de doctorat, màsters o a les proves de selectivitat. Joaquim Marco, sense exigir-nos-ho, va fer-nos professors exigents, perquè com ell deia i va deixar per escrit, «el crítico o el profesor de literatura [...] no deja de ser un lector privilegiado, alguien que dedicó su existencia a la valoración del arte de la palabra escrita, al mundo de las ideas que lo envuelven y que configuran nuestro presente, aquello por lo que creemos —permítaseme la exageración— que aún merece la pena existir como seres humanos».¹¹

La lliçó més decisiva, determinant, que vaig aprendre com a alumne de Joaquim Marco i vaig consolidar després llegint la seva obra crítica, és precisament aquesta, que la dedicació a la literatura, i per tant a una vida més plena de sentit, no es pot dur a terme d'una manera parcial, almenys no d'una manera honesta. El professor, el crític, el traductor, el lector professional, ha de conèixer en profunditat, d'una manera remarcable, reflexiva i no sotmesa a ortodòxia, almenys la seva tradició cultural, social, artística, política i literària. De la mateixa manera que hauria de fer-ho l'escriptor, tant se val el gènere o els gèneres que conreï. Potser per aquesta raó, d'entrada em malfio d'aquells que es dediquen únicament a mirar-se el melic, és a dir, la pròpia creació literària. La majoria dels autors que m'interessen solen ser també generosos, reflexionant i fins i tot impartint docència durant tota la seva vida sobre la tradició de la qual provenen. Fan recerca, tradueixen, fan antologies, escriuen sobre autors que d'una o altra manera influeixen el seu pensament, incrementant amb la seva experiència el coneixement de la contemporaneïtat. Alguns van més enllà, dediquen bona part de la seva vida a dirigir o col·laborar en alguna revista d'erudició o en un suplement cultural de diari per tal d'analitzar i divulgar regularment l'estat de la qüestió. També s'empesquen col·leccions de poesia, econòmicament ruïnoses, però que actualment són referència inexcusable, citem *Ocnos*, per citar-ne una, o dirigeixen projectes editorials que difonen la millor literatura, posem per cas com un cabàs la col·lecció RTVE, però també regiren, cerquen i aconseguen publicar llibres d'escriptors desconeguts, com per exemple ho eren en el seu moment en aquest país Alejandra Pizarnik, Nicanor Parra, Jorge Luis Borges o Gabriel García Márquez, el qual, com és ben conegut, va regalar-li un dels dos exemplars de les galerades de *Cien años de soledad*, corregides a mà per l'escriptor colombià. Tot i això sé, perquè Marco m'ho va dir no fa

11. *Tres vidas o el crítico peregrino*. A *El crítico peregrino*, p. 6.

gaire, un parell d'anys potser, que ell no considerava que hagués de quedar-se-les, i rumiava a qui hauria de lliurar-les, però no sé com va acabar aquest assumpte.

Deixeu-me tornar un moment enrere. Quan vaig començar els meus estudis universitaris l'any 1978, no existia *Google*. Coneixies els teus professors cara a cara, els escoltaves, llegies els seus llibres, volies saber qui era aquell que impartia la seva docència en unes mentalitats joves afectades de romanticisme, marxisme, o si més no, necessitats d'una sensibilitat intel·lectual contrària al sistema franquista del qual proveníem. A poc a poc vaig anar sabent que Joaquim Marco havia estat un any empresonat a Carabanchel, que havia escrit l'única tesi existent sobre *Los pliegos de cordel al segle XVIII i XIX*, la qual li havia dirigit José Manuel Blecua, i que era poeta. Això darrer és el que aleshores més em va interessar, perquè jo no el tenia present a la nòmina dels poetes de Barcelona que escrivien en castellà. Havia llegit les dues antologies de Josep Maria Castellet: *20 años de poesía española*, publicada el 1960, on apareixien Jaime Gil de Biedma, Carlos Barral i José Agustín Goytisolo, poetes nascuts a la dècada dels vint, i *Nueve novísimos poetas españoles*, publicada el 1970, en antologia de Pere Gimferrer, Manuel Vázquez Montalbán, Anna Maria Moix i Félix de Azúa, nascuts a la dècada dels quaranta.

Amb aquestes dues antologies, Castellet va estendre un pont que deixava en una carretera secundària aquells poetes nascuts entre 1930 i 1940. A més de Marco, José Batlló, Juan Antonio Masoliver Ródenas o Jesús Lizano, per exemple. Òbviament vaig començar una recerca dels llibres d'aquests poetes, també d'altres com Alfonso Costafreda, Jaime Ferran, Javier Lentini, Enrique Badosa, José Corredor Matheos o Ángel Crespo, que devorava amb la mateixa intensitat i velocitat que tota la poesia catalana que em queia a les mans, orientat també per les antologies, articles i assaigs de Joaquim Marco, per tal de tenir el més ampli coneixement possible de la meua tradició poètica immediata.

Al mercat de llibres de segona mà de Sant Antoni, on Joaquim Marco confessa en el seu darrer article que va descobrir de ben petit els llibres, vaig trobar i comprar, entre d'altres, *Fiesta en la calle*,¹² publicat a la col·lecció dirigida per Josep Maria Castellet, i l'antologia *Poesia (1961-1975)*.¹³

Tot i que Marco no pertanyia per edat, i per tant a l'absurda catalogació de la història literària, a la generació poètica dels anys 50, també ell era "un nen de la guerra": «En la guerra nacimos / y llevamos un cerebro a la medida / del fusil», escriurà en el seu primer llibre, *Fiesta en la calle*, on apareixen poemes com aquest: «Mira cómo arde el aire / Éramos niños en los bombardeos. / ¡Los aviones! ¡Los aviones! / Éramos niños en los bombardeos...».¹⁴

Aquest poema, pertanyent al seu primer llibre, va ser publicat l'any 1961, dos anys després de *Compañeros de viaje*, i al mateix temps que *Años decisivos* y *Diecinueve figuras de mi historia civil*, tres llibres emblemàtics del nucli dur del grup barceloní dels anys 50, és a dir, Jaime Gil de Biedma, José Agustín Goytisolo y Carlos Barral. En els quatre llibres, el record infantil de la guerra, la por, la mort, la inclusió del món individual en l'històric, així com la crida als companys i l'esperança en el canvi, són els temes fonamentals que basteixen una mateixa sensibilitat humana i política, una semblant mirada envers els paisatges, mentre i després de la batalla. El seu segon llibre¹⁵ segueix les petjades del primer, incrementant la denúncia a la manera de Celaya: amb potència i ràbia, tanta que de vegades cau, però, en eslògans de pancarta, però dissolta amb les primeres experiències d'amor i erotisme, per entendre'ns, a la manera de Blas de Otero.

12. MARCO, Joaquim (1961): *Fiesta en la calle*. Barcelona: Joaquim Horta editor.

13. MARCO, Joaquim (1976): *Poesia 1961-1975*. Barcelona: Ed. Plaza & Janes.

14. De *Fiesta en la calle* (1961). A *Poesia secreta*. Op. cit. p. 33.

15. *Abrir una ventana a veces no es sencillo*. Barcelona: Ed. El Bardo, 1965.

A partir de su tercer poemario, Joaquín Marco consigue uno de los lenguajes más sugerentes y lúcidos de la poesía española contemporánea mediante la yuxtaposición de reflexión y experiencia, la mezcla de narración y lirismo, la aparente objetividad o el alejamiento por la teatralización del tema tratado [...] Naturalmente, no prescinde de los recursos paralingüísticos, el caligrama, el poema en prosa, el aforismo, la fragmentación, tan acorde con su visión pesimista de la realidad y el ser humano.¹⁶

Efectivament, Joaquim Marco s'allunya de la poesia social per tal de cercar noves formes d'expressió, sense abandonar, però, el conceptualisme o el poema figuratiu, en la línia del "nuevo romanticismo", en la terminologia emprada per Juan José Lanz, més properes als objectius en què en aquells moments es movien els poetes que havien sorgit com a reacció davant la "poesia de l'experiència" dels poetes dels 50, introduint-se en temes com la reflexió al voltant del poeta i de la poesia, també de l'amor, com a única salvació possible a la decepció universal i a la desfeta particular. Ho farà, però, fugint del narcisisme cultural exhibit per alguns dels novíssims i els "novísimos otros", poetes que seguïen aquesta estètica, però que no apareixien a l'antologia de Josep Maria Castellet. Les referències culturals i els temes que Joaquim Marco tracta no provenen de la filosofia ni del gust exquisit de l'aristocràcia artística i dels "venecians" («Tiembla la lluvia en Venecia surcada por arrugas», ironitzarà Marco),¹⁷ a excepció, potser, del tema dels crims i el seu relat en llenguatge propi del cinema negre nord-americà. Joaquim Marco, com el seu amic i poeta Manuel Vázquez Montalbán, escull apropar-se a allò més popular, i he de dir que, per al meu gust, més ple de vida i de risc, modernitzant els gèneres tradicionals, acostant-los amb una agilitat rítmica i una habilitat lingüística renovada a les tragèdies de l'existir dia a dia. Parlo per exemple de poemes com *Spanish Love*,¹⁸ que reconeixem en un àmbit familiar cultural i vital a la vegada, perquè si bé per la forma artística de l'expressió recorden a *La tierra de Alvargonzález*, d'Antonio Machado, musicalment ens duen a *Pedro Navaja*, de Rubén Blades i popularitzada aquí per l'*Orquesta Plateria*, tractant el tema universal de "la maté porque era mía".

El llibre *Esta noche*¹⁹ aplega diversos poemes en clau irracionalista, però recull també, al meu parer, el poema més significatiu que resumeix, des de l'experiència personal, tota una vida ja acabada: *Epístola en la noche*. El poeta parla amb el seu reflex al mirall, "cuervo de mí mismo", iniciant un repàs fragmentat però discursiu dels moments de més compromesa acció o inacció política, amorosa, ètica, onírica, contemplativa, des d'una racionalitat recolzada en un pensament poètic excepcional i un to serè espurnejat de passió i convençut, que bandeja les nocions de basarda, angoixa i dolor que havia sovintejat fins ara. En tota la seva obra posterior, no he trobat ja quasi cap poema on retorni substancialment a passar comptes amb tota la complexitat del seu passat. Sí que hi tornarà parcialment, com per exemple a la inutilitat de la ideologia i la lluita, en una invocació als companys que el varen acompanyar: «Pasan los pájaros y no gritan/ ¡libertad! Se posan tan solo en una higuera».²⁰ Romandran «obsesivamente sus emblemáticos recuerdos de la infancia y el correlato de la guerra civil,^[21] la morosidad cotidiana y el refugio cálido del cuerpo del amor. Un clarísimo trasunto melancólico de ostentosa filiación romántica —que contrasta con la voluntaria

16. PONT, Jaume / SALA-VALLDAURA, Josep Maria: *La poesía de Joaquín Marco*. En *Los virus de la memoria*. Op. cit, p. 16.

17. *Llueve en Venecia. A Aire sin voz*. Col. Ocnos. Barcelona: Ed. Barral editores, 1974.

18. *Algunos crímenes y otros poemas*. Col. Ocnos. Barcelona: Ed. Llibres de Sinera, 1971.

19. *Esta noche*. Barcelona: Ed. Àmbito literario, 1978.

20. Poema 17 (*Venid aquí. Pongamos por testigos...*) de *El significado de nuestro presente*. Col. Ocnos. Ed. Lumen, Barcelona, 1983.

21. I els de la segona guerra mundial, caldria afegir: El poema 11 de *El significado de nuestro presente* («Los judíos se convierten en cebras...»), *Descripción del paso de la oca, Las ruinas más bellas, El muro de Berlín*, etc.

aridez expresiva de alguna imágenes y su decantamiento metafísico— tiñe sus últimos poemas de humanísima comprensión».²²

Joaquim Marco i jo ens vèiem bastantes vegades al seu barri, el Raval. Sempre que quedàvem a dinar ho fèiem a Ca l'Estevet, al carrer Valdonzella. Les sobretauls solien ser llargues, però el darrer cop vam sortir a passejar. Vam recórrer uns metres fins arribar al carrer del Tigre cantonada amb La Paloma, on havia nascut el seu entranyable Sergio Beser, a uns metres d'on ho havia fet ell mateix i prop d'on van néixer Manuel Vázquez Montalbán, i una dècada més tard, els germans Terenci i Anna Maria Moix. La millor davantera literària que ha tingut mai el Barri Xino, avui, calamitosament per nosaltres, tots morts. Jo els vaig conèixer a tots quan a la Universitat dedicava bastant de temps a la lluita contra la *Ley de Autonomía Universitaria* de la UCD, que era l'epicentre d'un moviment antifeixista assembleari que durant un parell d'anys vaig conèixer bé perquè era el delegat dels alumnes de la Facultat. Joaquim Marco no era al grup de professors que ens recolzava, tampoc li ho vam demanar. Sí que ho van fer Lali Vintró, Sebastià Serrano o Gabriel Oliver, el degà, que, encara que estava a favor nostre, no podia estar-ho a causa del seu càrrec, tot i que els seus bons oficis ens van ajudar sensiblement a guanyar algunes batalles internes, de les quals ja ningú es recorda, i ho entenc, perquè al capdavant no van servir per a res.

Aquella darrera vegada que vaig passejar amb Joaquim Marco, li ho vaig recordar. Li deia que jo també havia comprovat el desencís que representa haver malgastat tant de temps a lluitar a favor de l'enemic, a guanyar guerres al final aparatosament perdudes, i que tenia raó. Encara que guanyis, perds. Aquesta vegada, la definitiva, tenia raó. Ja ni esperança ens queda que el gènere humà, l'administració del món i la salut del planeta siguin com l'haviem somiat quan tots érem capitans d'un destí just, alegre i noble en recerca de la llibertat, la igualtat i la fraternitat. He de reconèixer que també en això la va encertar, que només ens queda l'amor i la poesia, perquè «La poesia ha sido, es y será la otra vida libre, la más apasionante y arriesgada libertad del hombre en sus palabras»,²³ diu Joaquim Marco, el mestre i amic, amb la saviesa del vençut.

Jordi VIRALLONGA

JOAN JULIÀ-MUNÉ
(Cornellà de Terri, 1950 – Lleida, 2020)

Sempre hi era. Si passaves per davant del Laboratori de Fonètica, al vell edifici d'El Roser, pels passadissos, entrant o sortint de Secretaria, al renovat edifici de la Rambla d'Aragó, sempre hi era. Sempre tenia a punt un somriure o una història per explicar.

Joan Julià-Muné va néixer al veïnat d'Ermedàs, a Cornellà de Terri, l'11 d'octubre de 1950. Va preparar-se per al batxillerat amb Mn. Trullàs, rector de Cornellà, que li feia classes de llatí, i s'examinà de Preuniversitari a l'actual Institut Santiago Sobrequés de Girona el 1969; mentrestant, havia fet els tres cursos de Magisteri a Girona, anant amunt i avall amb els autobusos de la Teisa (G. Rigau, comunic. pers.), i el 1974 es llicencià en Filologia Hispànica a la Universitat Autònoma de Barcelona.

Inquiet, a Barcelona estudiava llengües (francès, anglès, alemany i rus), i entre el 1974 i el 1978 es va traslladar a Londres per seguir estudis a l'University College (UCL), amb professors com R. H. Robins, J. D. O'Connor, J. R. Baldwin o M. Ashby, d'on va sortir amb un Diploma in Linguistics (1976) i un *Master of Arts in Phonetics* (1978); fou aleshores també que va cursar xi-

22. PONT, Jaume / SALA-VALLDAURA, Josep Maria: *La poesia de Joaquín Marco*. Op. cit, p. 19.

23. MARCO, Joaquim (1976): Pròleg a *Poesía 1961-1975*. Barcelona: Ed. Plaza & Janes, 1976.